

Praktijkgids voor taalcoördinatoren en teamleiders

Brigitte van Hilst
Nelleke van der Meer
Mariëlle van der Maarel
Paul de Maat

 CED
groep

Als leren je lief is

Taalbeleid

in het VO

Praktijkgids voor taalcoördinatoren en teamleiders

Brigitte van Hilst, Nelleke van der Meer, Mariëlle van der Maarel en Paul de Maat

COLOFON

Auteurs

Brigitte van Hilst, Nelleke van der Meer, Marielle van der Marel en Paul de Maat

Redactie

Paul de Maat

Eindredactie

Lutje Niemantsverdriet

Vormgeving

Rens Putman

Foto's

Istock

Druk

Realbooks.nl

Eerste druk, 2025

ISBN 978-90-834848-0-8

© 2025 CED-Groep, Rotterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

INHOUD

Voorwoord	6
Leeswijzer	8
1. Taalbeleid op school	11
1.1 Redenen voor taalbeleid	11
1.2 Zes pijlers	11
1.3 Taalbeleid op jouw school	13
1.4 Plaats in kwaliteitszorg	18
2. De huidige en wenselijke situatie van taalbeleid	21
2.1 Scan taalbeleid	21
2.2 Scenario's taalbeleid	28
2.3 Formuleren doelen taalbeleid	30
3 De taalcoördinator	35
3.1 De planner	35
3.2 De organisator	37
3.3 De ondersteuner	40
3.4 De verbinder	40
3.5 Vijf kenmerken van je rol	44
3.6 Omgaan met weerstand	50
4 Taalresultaten in beeld brengen	55
4.1 Leidende vragen en referentieniveaus	55
4.2 Opbrengstgericht werken aan taal met 4D	57
4.3 Data verzamelen en duiden van resultaten met benchmarks	60
4.4 Ambities en doelen voor leesvaardigheid en woordenschat	67
5 Arrangementen op basis van data	75
5.1 Indelen van leerlingen	75
5.2 Invulling van arrangementen voor taal	77
5.3 Het intensieve arrangement	82
5.4 Het basisarrangement	85
5.5 Het toparrangement	87
5.6 Evalueren en herverdelen	89

6	Het vak Nederlands als basis	91
6.1	Curriculum Nederlands	91
6.2	Leesvaardigheid	92
6.3	Woordenschat	96
6.4	Leermiddelen	97
6.5	Taalroutekaart	98
7	Taalgericht lesgeven in alle vakken	103
7.1	Problemen en taaltaken	103
7.2	De rol van de docent	105
7.3	Taalgericht vakonderwijs	109
7.4	Woordenschat	115
8	Een taalrijke omgeving	119
8.1	Kleine impulsen	119
8.2	Middelgroot: gezamenlijke aanpakken	125
8.3	Schoolbreed: projecten	129
8.4	Informatieve websites	132
	Literatuur	133
	Bijlagen:	
	Bijlage 1 (H1): Inhoudsopgave taalbeleidsplan	
	Bijlage 2 (H2): Scan Taalbeleid	135
	Bijlage 3 (H2): Voorbeeld Toetskalender	141
	Bijlage 4 (H3): Jaarkalender Taal	142
	Bijlage 5 (H3): Communicatiematrix voor toetsen	146
	Bijlage 6 (H3): Jaarplan	148
	Bijlage 7 (H6): Taalroutekaarten 1F t/m 4F	150

VOORWOORD

Beste onderwijsprofessional,

'Scholen en opleidingen die de onderwijskwaliteit en basisvaardigheden niet op orde hebben zouden meer een voorbeeld moeten nemen aan scholen waar het wel goed gaat'

Dit is wat we lezen in het rapport De Staat van het Onderwijs 2024 (Onderwijsinspectie). Deze hartenkreet onderschrijven wij als auteurs van dit boek over het voeren van een praktisch taalbeleid. De resultaten op de taalvaardigheden van leerlingen lopen terug. Het kan niemand die de media volgt ontgaan zijn. Onderzoek zoals dat van PISA haalt regelmatig de voorpagina's van de kranten, en tv-programma's maken er aparte items over.

De waarnemingen van docenten, niet alleen Nederlands maar ook van andere vakken, wijzen in diezelfde richting. De leesvaardigheid en de leesmotivatie van leerlingen dalen. Ze hebben er moeite mee de vragen bij de toets te begrijpen. Ook het formuleren van antwoorden gaat de leerlingen steeds moeilijker af. Het is moeilijk om ze aan het schrijven te krijgen. Als ze woorden tegenkomen als *kenmerken*, *gedurende of overeenstemming*, zogeheten schooltaalwoorden, kennen ze die niet. Al deze geluiden vragen om een taalbeleid in de school. Veel scholen zijn daar al mee gestart en ontwikkelen mooie initiatieven. Bijvoorbeeld door mee te doen aan initiatieven als 'Schrijvers op school'. Of een hele professionalisering op te zetten met Taalgericht Vakonderwijs. Veel scholen hebben al een leerlingvolgsysteem om de resultaten van lezen, woordenschat en spelling in beeld te brengen. Het interpreteren van de resultaten hiervan en er doelen en interventies bij bedenken is echter niet iets dat je zomaar even regelt.

'Docenten zijn zich er goed van bewust dat het taalniveau van de leerlingen niet goed is. Dat hebben we met een enquête helder op tafel gekregen. Ik vind het erg mooi om te zien dat alle docenten zeggen: we leggen dit probleem niet bij de sectie Nederlands, dit is een verantwoordelijkheid van ons allemaal.'

Agnes Meijer: Taalcoördinator De Goudse Waarden

Het Nederlands goed beheersen, goed kunnen lezen is een van de voorwaarden om ook de andere vakken in het voortgezet onderwijs goed te kunnen volgen. In die zin is de basisvaardigheid taal ook een voorspeller voor schoolsucces. Alle reden om er

serieus werk van te maken in de school. Dit geldt niet voor alleen de zwakke lezers, maar voor alle leerlingen.

De bekwaamheid op taal (en rekenen) is ook een van de voorspellers van het succes van leerlingen die vanuit dakpanklassen opstromen. Kansrijke adviezen geven en de bijbehorende plaatsing in dakpanklassen, is steeds meer een gangbare praktijk geworden. Dit schept echter verplichtingen in het ondersteunen van de leerlingen bij de taalvaardigheid die zij op dit hogere niveau nodig hebben.

Om taalcoördinatoren, werkgroepen taalbeleid en teamleiders met taalbeleid in hun portefeuille te ondersteunen, hebben we dit praktische boek over Taalbeleid geschreven. We beschrijven wat taalbeleid voeren op scholen inhoudt, met de zes pijlers voor een effectief taalbeleid als basis. Met praktijkvoorbeelden laten we zien hoe op andere scholen taalbeleid uitgevoerd wordt. We geven handvatten om beleid in je school concreet te maken. Door bijvoorbeeld een enquête af te nemen om begin- en wenselijke situatie in kaart te brengen. Met een inhoudsopgave voor een taalbeleidsplan, maar ook met een analyseformulier om resultaten te duiden.

We hadden dit boek niet kunnen schrijven als we niet hadden kunnen putten uit onze ervaringen met de praktijk in de scholen: de taalcoördinatoren die ons kritische vragen stelden, de prachtige initiatieven die we tegenkwamen, de successen die scholen behaalden met hun interventies. Hierover lees je alles in dit boek. En hiermee geven we een antwoord op de hartenkreet van de inspectie. 'Scholen zouden een voorbeeld moeten nemen aan scholen waar het wel goed gaat.'

We danken alle scholen waar we het taalbeleid mochten begeleiden. In het bijzonder de volgende scholen: De Goudse Waarden, X11, Het Lyceum Rotterdam, 2college Ruivenmavo, Haags Montessori Lyceum, Montessori Lyceum Arnhem, Hervormd Lyceum West. De taalcoördinatoren die we op onze cursussen tegenkwamen hielden ons scherp en hebben ons op het spoor gezet van de thema's die we wilden beschrijven. Zij formuleerden welke handvatten zij nodig hadden en welke goed werkten.

De bevlogen schoolleiders en taalcoördinatoren die we mochten interviewen en van wie we citaten gebruiken om het taalbeleid mee te illustreren: Jeppe den Uijl, Maria van Welie, Veena Houdijk, Agnes Meijer, Aniek Julicher, Zoë Gogolos.

We wensen je veel succes met de invoering van het taalbeleid op je school!

Brigitte van Hilst, Nelleke van der Meer, Mariëlle van der Maarel, Paul de Maat.

Leeswijzer

Dit boek bestaat uit acht hoofdstukken. De hoofdstukken zijn zo opgebouwd dat daarin alle aspecten van taalbeleid duidelijk worden. In de hoofdstukken kom je regelmatig handvatten, quotes, praktijkvoorbeelden en scans tegen.

- **Handvatten** dienen als actie- en aangrijpingspunt om praktisch met taalbeleid aan de slag te gaan.
- **Quotes** zijn verkregen uit enkele interviews met schoolleiders die recent met taalbeleid binnen de school aan de slag zijn gegaan. De quotes maken duidelijk welke afwegingen directies en taalcoördinatoren gemaakt hebben en welke besluiten ze genomen hebben om taalbeleid handen en voeten te geven in de afzonderlijke scholen.
- **Praktijkvoorbeelden** tonen de dagelijkse praktijk op scholen. De voorbeelden komen voort uit onze samenwerking met schoolleiders, vaksecties, docenten en leerlingen.
- **Scans** zorgen voor de nodige reflectiemomenten in het boek.

Hoofdstuk 1 laat je kennismaken met taalbeleid. We bespreken de verschillende redenen voor taalbeleid. Vervolgens kijken we kort naar de pijlers waarop je taalbeleid baseert en wat voor jouw school belangrijke keuzes zijn in het taalbeleid. Tot slot zien we hoe taalbeleid een plaats krijgt binnen de kwaliteitszorg van de school.

Wat de eerste concrete stappen zijn bij het starten met taalbeleid lees je in hoofdstuk 2. Je leert hoe je een scan van het taalbeleid kunt maken. Je maakt dieper kennis met de zes pijlers van taalbeleid en je leest welke scenario's er zijn als het gaat om taalbeleid. In het laatste deel van dit hoofdstuk focussen we op het formuleren van doelen voor je taalbeleid.

Wat er allemaal op je afkomt als je taalcoördinator bent, bespreken we in hoofdstuk 3. We staan stil bij de verschillende rollen van een taalcoördinator: de planner, de organisator, de ondersteuner en de verbinder. We geven je inzicht in je taken en bieden je handvatten om die taken uit te voeren. De persoonlijke invulling van het taalcoördinatorschap en omgaan met weerstand komen uitgebreid aan bod.

In hoofdstuk 4 leer je hoe je aan de slag kunt gaan met resultaten van je leerlingen op het gebied van taal, leesvaardigheid en woordenschat. We bespreken de leidende vragen voor het kijken naar de data van je school. We nemen je mee in planmatig denken over opbrengsten en het monitoren van je resultaten zodat je er ambities

op kunt formuleren en kunt nadenken over geschikte interventies. We leggen het 4D-model uit en beschrijven elke fase van dit model. Dit alles voorzien we van voorbeelden uit de praktijk en handvatten om ermee in je eigen school aan de slag te gaan. Met de resultaten van de toetsen van een leerlingvolgsysteem kun je op de diverse niveaus in de school bepalen of de opbrengsten voldoende zijn. Je ziet welke overzichten uit het leerlingvolgsysteem je daarvoor kunt gebruiken. Aan het eind van het hoofdstuk laten we zien hoe je ambities en doelen kunt formuleren met behulp van diverse benchmarks.

Hoofdstuk 5 gaat in op het maken van arrangementen taal. We staan stil bij het indelen van leerlingen op drie niveaus, basis, intensief en top. Vervolgens bespreken we per niveau de invulling aan de verschillende arrangementen.

Het vak Nederlands als basis van een schoolbreed taalbeleid is het thema van hoofdstuk 6. We bespreken de uitgangspunten van het curriculum Nederlands en focussen op enkele aandachtspunten rondom leesvaardigheid en woordschat. We geven handvatten om een gedifferentieerd programma samen te stellen voor zowel zwakke als sterke lezers. Bij dit alles koppelen we wat we weten uit onderzoek aan de praktijk in de klas.

Taalgericht lesgeven komt in hoofdstuk 7 aan de orde. Op welke wijze de verschillende vakken hun bijdrage kunnen leveren aan de taalontwikkeling van leerlingen lees je hier. We staan stil bij de verschillende problemen op het gebied van taal binnen alle lessen. We lezen op welke manier docenten invloed kunnen hebben op de taalontwikkeling. Het hoofdstuk sluit af met een gezamenlijke aanpak om de schooltaalwoordschat te vergroten.

Het laatste hoofdstuk geeft aandacht aan het creëren van een taalrijke omgeving. Als taal overal in de school zichtbaar is, geeft dat een enorme impuls aan het taalbeleid. Sommige impulsen kunnen elkaar versterken. We bespreken kleine impulsen, gezamenlijke aanpakken en grote projecten. Tot slot attenderen we je op enkele ondersteunende websites.

1 Taalbeleid op school

'Taal is zo ontzettend belangrijk. Voor iedereen, maar zeker voor onze leerlingen. Bijna geen enkele leerling start in de brugklas op 1F-niveau, de meesten stromen in op het niveau van groep 6 van de basisschool. We hebben dus te maken met grote achterstanden, uitzonderingen daargelaten. Aan het einde van het vmbo moeten de leerlingen niveau 2F hebben, dus daar ligt voor ons een enorme uitdaging.'

Maria van Welie, directeur vmbo en praktijkonderwijs De Goudse Waarden

Denk je aan school, dan denk je aan taal. Het leren van taal en het leren in de Nederlandse taal beperkt zich niet tot het vak Nederlands. Alle vakken hebben hier een rol in. Hoe je het waarom, wat en hoe van taal op school kunt vormgeven is de inhoud van een taalbeleid.

Dit hoofdstuk laat je kennismaken met taalbeleid. We bespreken allereerst de verschillende redenen voor taalbeleid. Vervolgens kijken we kort naar de pijlers waarop je taalbeleid baseert en wat voor jouw school belangrijke keuzes zijn in het taalbeleid. Tot slot zien we hoe taalbeleid een plaats krijgt binnen de kwaliteitszorg van de school.

Onder taalbeleid verstaan we de structurele en strategische aanpak van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoefte van de leerlingen, ten behoeve van hun algemene ontwikkeling en verbetering van de schoolresultaten.

(Bogaert en Van den Branden, 2011: Handboek taalbeleid secundair onderwijs)

1.1 Redenen voor taalbeleid

Taal is belangrijk in ons leven. Of je nu bezig bent met leren, je werk of je sociale leven, zonder taal is het zo goed als onmogelijk om hier een succes van te maken. Dat alles maakt dat taal een centrale factor is in het onderwijs. Het basisonderwijs legt weliswaar de basis voor taalvaardigheid, maar daarna vraagt taalontwikkeling om nog heel veel verdere stappen. Taalontwikkeling in het voortgezet onderwijs is dus een kwestie die alle aandacht verdient.

Dat taal onmisbaar is in ons leven, is een onontkoombare reden om van taalbeleid op school een prioriteit te maken. Maar daar blijft het niet bij, er zijn meer redenen om aan taalbeleid te werken.

'Onze school biedt vmbo en havo aan. Het is al heel lang een gegeven dat leerlingen op twee niveaus onderwijs volgen. Dus als je bijvoorbeeld als vmbo-kader-leerling binnenkomt, krijg je les op kader- én tl-niveau. Dat kan ertoe leiden dat een leerling uiteindelijk een aantal vakken op tl-niveau afsluit of zelfs een tl-diploma behaalt. Wij hebben te maken met veel taalzwakke leerlingen. Als je hun taalniveau verhoogt, weet je dat je het perspectief op een hoger diploma vergroot. Goed taalbeleid is daarom belangrijk.'

Jeppe den Uijl, schoolleider X11 (Utrecht)

Bekend zijn de onderzoeken zoals die van PISA¹ en De Staat van het Onderwijs². We weten daaruit dat leerlingresultaten op taalgebied, voornamelijk leesvaardigheid, al jaar en dag aan het dalen zijn. In Nederland is de daling zelfs groter dan in andere landen. En hoewel, of juist omdat we kunnen wijzen naar andere factoren, zoals de negatieve invloed van de smartphone en de sociale media, zijn we verplicht ons af te vragen hoe we op school deze effecten teniet kunnen doen. Of misschien wel ten goede kunnen keren.

Deze signalen van achteruitgang kun je ook op jouw school tegenkomen. Vergelijk je de resultaten voor Nederlands van het huidige jaar met die van eerdere jaren in een leerlingvolgsysteem taal, dan kan het zijn dat je de scores gaandeweg omlaag ziet gaan. Docenten van andere vakken klagen over het onvermogen van leerlingen om vakteksten goed te begrijpen of om antwoorden op vragen goed te formuleren. Een verklaring hiervoor is niet altijd meteen te geven. Zijn leerlingen minder gemotiveerd? Was het taalonderwijs in de vorige jaren niet goed genoeg? Is de basis in het primair onderwijs (po) niet goed gelegd? Maar welke oorzaak er ook speelt, de conclusie kan niet anders zijn dan dat de school het als taak moet zien om de prestaties weer te laten stijgen.

Bij tegenvallende prestaties kan ook de leerlingpopulatie een rol spelen. Ten eerste weten we dat niet alle leerlingen taalrijkdom van huis uit meekrijgen. De verschillen in de thuisomgeving van leerlingen kunnen groot zijn, of het nu gaat om de opleiding van de ouders, de gesprekken die thuis gevoerd worden of de kranten en boeken die er gelezen worden. Daarnaast kan het zijn dat leerlingen niet oorspronkelijk uit